

Zdeněk Janout

Světový rok fyziky 2005 v zrcadle filatelie

Rozhledy matematicko-fyzikální, Vol. 80 (2005), No. 4, 1–4

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/146115>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2005

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

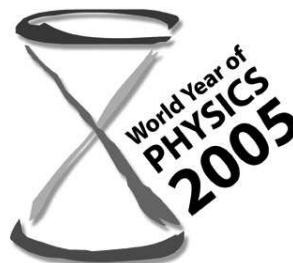

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Světový rok fyziky 2005 v zrcadle filatelie

Zdeněk Janout, ÚTEF ČVUT Praha

Tento článek pojednává o *Světovém roce fyziky 2005* z jiného pohledu než články publikované v předchozích číslech. Jde o emisní činnost poštovních správ různých zemí v souvislosti s touto událostí. Připomeňme, že cílem Světového roku fyziky 2005 bylo vzpomenout sté výročí zveřejnění čtyř legendárních vědeckých článků *Alberta Einsteina* v roce 1905 – „annus mirabilis“. Tyto články se staly

základem tří oblastí fyziky, a to *teorie relativity*, *kvantové teorie* a *teorie Brownova pohybu*, a ovlivnily dosavadní představy o světě. Einsteinovy revoluční myšlenky se týkaly základních otázek, jako je existence atomů, molekul, podstata světla a představa o prostoru, času, energii a hmotě. Světového roku fyziky 2005 využily národní fyzikální společnosti k různým akcím, na nichž seznamovaly veřejnost s významem fyziky, s dosaženými výsledky a dále pořádaly akce zaměřené na zvýšení zájmu mladé generace o studium fyziky (viz www.wyp2005.org, www.fzu.cz/ruzne/wyp2005). Fyzika hraje důležitou úlohu v rozvoji vědy, je páteří všech technických věd a má velký vliv na celkovou životní úroveň společnosti.

Z podnětu *Jednoty českých matematiků a fyziků* vydalo *Ministerstvo informatiky České republiky* dne 25. května 2005 příležitostnou poštovní známku „Světový rok fyziky 2005“ nominální hodnoty 12 Kč. Současně se známkou byla vydána „obálka prvního dne vydání“ včetně příležitostného razítka.

Na známce je v pravé části znázorněno logo Světového roku fyziky 2005 (světelný kužel) a v levé části je uveden Einsteinův postulát o konstantní rychlosti světla a jméno Alberta Einsteina (obr. 1). Uvedené prvky jsou součástí relativistické fyziky a vzájemně se doplňují. Náklad je jeden milion kusů. V obrazové části obálky prvního dne vydání (obr. 2) je portrét Alberta Einsteina vytvořený *Maxem Švabinským* v roce 1955. Pod portrétem je uveden text: ALBERT

ROK FYZIKY

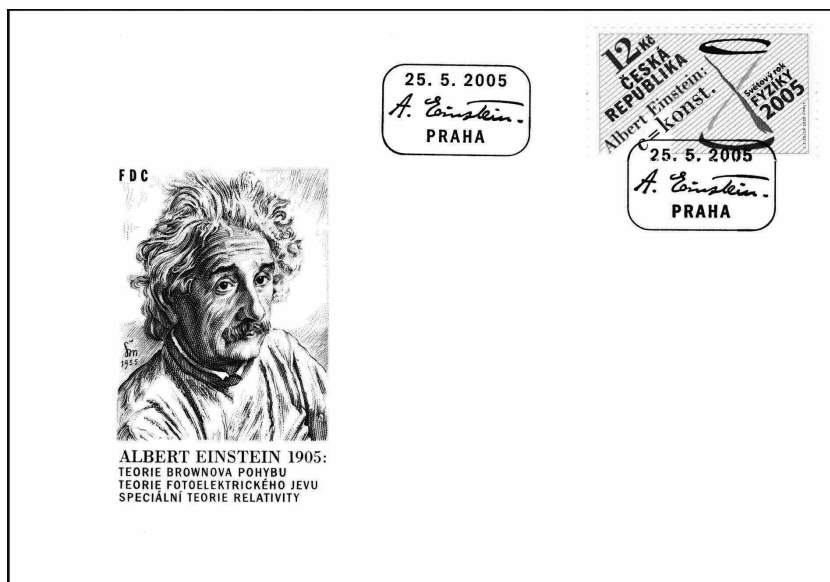
EINSTEIN 1905, TEORIE BROWNOVA POHYBU, TEORIE FOTOELEKTRICKÉHO JEVU, SPECIÁLNÍ TEORIE RELATIVITY. Obálka je vytištěna ocelotiskem z plochy v barvě hnědé. V příležitostním razítku na obálce je faksimile Einsteinova podpisu, jméno PRAHA a den vydání. Autorem výtvarných návrhů emise je akademický architekt a grafik Zdeněk Ziegler, s nímž rytecky spolupracoval Václav Fajt.

Obr. 1

Obr. 3

Obr. 2

Poznamenejme, že autor výtvarných návrhů Z. Ziegler byl v roce 2000 autorem známky a obálky prvního dne vydání i ke *Světovému roku matematiky* (obr. 3), proto jsou si tyto dvě známky výtvarně podobné.

Je pochopitelné, že Světový rok fyziky 2005 našel odezvu i u dalších poštovních správ. Podle mých současných informací vydaly příležitostnou známku k této události, anebo ke stému výročí speciální teorie relativity, následující země: Argentina, Francie, Indie, Irsko, Izrael, Itálie, Jižní Afrika, Kongo, Kostarika, Makedonie, Mali, Mexiko, Monako, Německo, Rumunsko, Slovensko, Srbsko a Černá Hora, Španělsko, Švýcarsko, Taiwan, Tunis a Turecko. Podíváme-li se na obrazovou část vydaných známek, zjistíme, že většina z nich obsahuje tytéž prvky, a to podobiznu A. Einsteina, jeho jméno s letopočty narození a úmrtí a vztah $E = mc^2$. Na většině vydaných známek je uvedeno logo Světového roku fyziky 2005.

Vztah $E = mc^2$ je vůbec nejvíce uváděným fyzikálním vztahem na poštovních známkách, a proto při návrhu české známky bylo poprvé použito jiného vztahu, neméně důležitého, a to $c = \text{konst.}$ – postulátu o konstantní rychlosti světla ve vakuu.

Poněkud odlišný obrazový obsah mají známky Argentiny, Mexika, Monaka, Srbska a Černé Hory a Švýcarska. Na známce Argentiny je faksimile časopisu *Annalen der Physik*, v němž A. Einstein publikoval své práce. Znáмка Monaka uvádí počet článků publikovaných A. Einsteinem v roce 1905, to je pět, neboť kromě čtyř legendárních článků publikoval A. Einstein ještě článek o stanovení rozměrů molekul. Na kupónu známky Srbska a Černé Hory v hodnotě 0,70 EUR je pravděpodobně uvedena svatební fotografie A. Einsteina a jeho srbské manželky *Milevy Maričové*. Podle některých pramenů se jeho manželka Mileva podílela tvůrčím způsobem právě na pracích z roku 1905.

Poštovní správy některých států vydaly série známek, tj. více známek než jednu. Jsou to Irsko, Kostarika a Srbsko a Černá Hora. V Irsku byla kromě známky s portrétem A. Einsteina vydána známka s portrétem *W. R. Hamiltona* (uplynulo 200 let od jeho narození) a známka k 60. výročí UNESCO, které bylo jedním z iniciátorů Světového roku fyziky 2005. Kostarika vydala dvě známky, první je věnována A. Einsteinovi, druhá *Maxu Planckovi* – na ní jsou kromě portrétu M. Plancka uvedeny: graf spektrálního rozdělení intenzity záření emitovaného absolutně černým tělesem a hodnota Planckovy konstanty.

Zcela jinou koncepci, než mají známky výše popisované, má známka Slovenska (obr. 4). Znáмка zobrazuje blesk – přírodní úkaz. Na známce je

text: SVETOVÝ ROK FYZIKY – D. ILKOVIČ. Na obálce prvního dne vydání je pak portrét významného slovenského fyzika *Dionýze Ilkoviče* (1907–1980), který se proslavil svou rovnicí pro polarografické difúzní proudy, jež je napsána pod jeho portrétem. Výtvarný návrh známky, obálky prvního dne vydání a příležitostného razítka je od akademického malíře Zdeno Brázdila, rytcem je Jaroslav Tvrdoň.

Obr. 4

Vydané známky se stávají předmětem sběratelského zájmu, filatelisté je řadí do svých sbírek. Zájem o ně potvrzuje článek *Světový rok fyziky* uveřejněný na internetových stránkách www.infofila.cz/new/. A že sbírání známek s vhodným tématem může ovlivnit rozhodnutí člověka, jsem se přesvědčil před pětadvaceti lety. Tehdy jsem, jako spoluautor, publikoval v časopisu *Filatelie* článek *Československý jaderný program*. Na článek se ozvalo několik čtenářů. Jedním z nich byl patnáctiletý student brněnského gymnázia Petr Koláček. Napsal mi dopis a potom mnoho dalších. Jaderná problematika mu natolik učarovala, že začal se seriózním sbíráním známek s jadernou tematikou a nakonec se rozhodl pro studium na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské ČVUT. Na fakultě úspěšně vystudoval obor jaderného inženýrství a nyní pracuje řadu let v oblasti jaderné energetiky v Brně.

Závěrem poznamenejme, že od vzniku České republiky je to již šestá známka s fyzikálním námětem vydaná Českou poštou. Předcházely jí známky: *Johanes Marcus Marci* (1994), *W. C. Röntgen* (1995), *Tycho Brahe* (1996), *Fr. Křížák* (1997) a *100. výročí založení hvězdárny v Ondřejově* (1998).